

Kalânîsî'nin *el-İrşâd fi'l-ʿaşr* adlı eserleri kaydedilebilir (diğerleri için bk. *en-Neşr*, I, 58-98). Kıraat ilmiyle ilgili hemen her konuya yer verilen eserin ilk bölümünde Kur'an'ı öğrenmenin ve okumanın faziletine dair rivayetler aktarılmış, Kur'an ve mushaf tarihine kısaca temas edildikten sonra sahih kıraatin şartları üzerinde durulmuş, bu konuda çalışma yapanların görüşleri nakledilmiştir. Şâz kıraatlere ve bunların namazda okunmasına da değinen İbnü'l-Cezerî yedi harf ve bunun kıraat ilmiyle ilgisine geniş yer ayırmıştır. Bu arada namazlarda kıraatin Arapça dışında bir dille câiz olup olmayacağı hususunu da irdelemiş, ardından kıraat farklılığının sebeplerini araştırmıştır (I, 1-54). Daha sonra okuduğu kitapları ve bunlara dair senedleri ayrıntılı biçimde vermiş (I, 58-98), kıraat imamlarının biyografilerini, kendisinin onlara ulaşan silsilesini, bu imamların râvilerini ve tariklerini kaydetmiştir (I, 99-192). Ardından kıraat meselelerine giren müellif harf, mehâricü'l-hurûf, harflerin sıfatları, vakf ve ibtidâ, med konularını işlemiş, hemze konusunu da bütün yönleriyle ele almıştır (I, 362-491). Kitabın II. cildi idgam ile başlar. Burada kıraat ve tecvid ilimlerinin önemli bahisleri ele alınarak kıraat imamlarının tercihleri gösterilmiş (1-206), genel nitelikteki konulardan sonra imamların okuma tercihleri sûrelere göre anlatılmış (206-405), eserin sonunda Kur'an okurken tekbir getirme, Fâtîha'nın namazlarda okunması ve hatim yapma konularına yer verilmiştir (405-469).

Yazıldığı tarihten itibaren büyük itibar görek bir bakıma Dâni'nin *et-Teysir*'inin yerini alan ve çok sayıda yazma nüshası bulunan eser ilk defa Muhammed Ahmed Dehmân tarafından neşredilmiş (I-II, Dimaşk 1345), ancak Ali Muhammed ed-Dabbâ'nın neşri daha çok yaygınlık kazanmıştır (I-II, Kahire, ts., 1976; Beyrut 1940, 1985). *en-Neşr* üzerine bazı ihtisar çalışmaları yapılmış olup bunların en meşhuru müellife ait *Takrîbü'n-Neşr fi'l-kırâ'ât* *ti'l-ʿaşr*'dir (*et-Takrîb fi muhtaşarı'n-Neşr; Muhtaşarü'n-Neşr fi'l-kırâ'ât* *ti'l-ʿaşr*; *en-Neşr*'ü-s-şâgîr). Bursa'da 10 Muharrem 804'te (20 Ağustos 1401) tamamlanan ve on imamın kıraatinin ikişer râvisi, her râvinin ikişer tariki ve her iki tarikin yine ikişer tariki şeklinde ele alınan eseri İbrâhim Atve İvaz yayımlamıştır (Kahire 1381/1961, 1412/1992). Ebü'l-Fazl İbnü's-Şihne el-Halebî (Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed b. Ali en-Nüveyrî, neşreden giriş, I, 15) ve Mustafa İzmîrî de (*Muhtaşarü'n-*

Neşr fi'l-kırâ'ât *ti'l-ʿaşr*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 66/1) eseri ihtisar etmiştir. İzmîrî'nin *Tahrîrü'n-Neşr min tariki'l-ʿaşr* adlı diğer bir kitabı (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 7715/1) *en-Neşr* üzerine yapılmış bir nevi tahrir çalışmasıdır (bk. İZMİRİ, Mustafa).

İbnü'l-Cezerî, onlu sistemi yaygınlaştırmak için yedili sistemde yapıldığı gibi *en-Neşr*'de verilen temel bilgileri manzum hale getirerek *Ṭayyibetü'n-Neşr fi'l-kırâ'ât* *ti'l-ʿaşr*'ı meydana getirmiştir. 799 (1397) yılında kaleme alınan eser 1019 beyit olup 434 beyit usule, geri kalanları ferşü'l-hurûf ve tekbire dairdir. Çeşitli kütüphanelerde pek çok nüshası bulunan ve muhtelif baskıları olan (nşr. Hasan et-Tûhî, Kahire 1282, 1302 [mecmua içinde, taş baskı], 1307, 1308; nşr. Ali Muhammed ed-Dabbâ', Kahire 1354/1935 [*İthâfû'l-berere fi'l-kırâ'ât ve'r-resm ve'l-âÿ ve't-tecvîd* adlı mecmua içinde, s. 168-263]) *Ṭayyibetü'n-Neşr* üzerine yapılan şerhlerden bazıları şunlardır: Müellifin oğlu Ebû Bekir Ahmed, *Şerhu Ṭayyibetü'n-Neşr fi'l-kırâ'ât* *ti'l-ʿaşr* (nşr. Ali Muhammed ed-Dabbâ', Kahire 1950; nşr. Enes Mihre, Beyrut 1418/1997); Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed en-Nüveyrî, *Şerhu Ṭayyibetü'n-Neşr fi'l-kırâ'ât* *ti'l-ʿaşr* (bk. bibl.); Mûsâ Cârullah, *Şerhu Ṭayyibetü'n-Neşr fi'l-ʿaşr* (Kazan 1912). Muhammed Sâlim Muhaysin, *Ṭayyibetü'n-Neşr*'i esas alarak Ezher'deki kıraat talebeleri için *el-Mühezzeb fi'l-kırâ'ât* *ti'l-ʿaşr* ve *tevcihuha min tariki Ṭayyibetü'n-Neşr* adıyla bir çalışma yapmıştır (I-II, Kahire 1969). Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Ṭayyibetü'n-Neşr* adlı doktora tezinde (İstanbul 1996) Kur'an tarihine ve kıraat ilmine genel bir bakış yapmış, İbnü'l-Cezerî'nin hayatını ve eserlerini incelemiş, *Ṭayyibetü'n-Neşr*'in baştan itibaren 432 beytinin Türkçe'ye tercüme ve izahını yapmıştır (diğer şerhler ve çalışmalar için bk. *Keşfü'z-zunûn*, II, 1118; *İzâhu'l-meknûn*, II, 89; Brockelmann, II, 260; Ali Osman Yüksel, s. 251-252).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 54-55, 58-98; II, 469; ayrıca bk. tür.yer.; a.mlf., *Takrîbü'n-Neşr fi'l-kırâ'ât* *ti'l-ʿaşr* (nşr. İbrâhim Atve İvaz), Kahire 1381/1961, s. 1; a.mlf., *Câmi'u'l-esânîd*, Süleymaniye Ktp., Dârülmesnevî, nr. 11, vr. 18*; Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed b. Ali en-Nüveyrî, *Şerhu Ṭayyibetü'n-Neşr fi'l-kırâ'ât* *ti'l-ʿaşr* (nşr. Mecdî M. Sürûr Sa'd Bâslûm), Beyrut 1424/2003, neşreden giriş, I, 15; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1118; *İzâhu'l-meknûn*, II, 89; Brockelmann, GAL, II, 260; Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Ṭayyibetü'n-Neşr*, İstanbul 1996, s. 251-252.

ABDÜLHAMİT BİRİŞİK

NEŞRÎ

(نشری)

(ö. 926/1520 [?])

Osmanlı tarihçisi.

Neşrî mahlası olup asıl adı bilinmemektedir. Bursa şer'iyye sicillerine dayanarak tam adının Hüseyin b. Eyne Bey olabileceği belirtilir (İnalçık, *Belleten*, XXIX/116 [1965], s. 667). Şuarâ tezkirelerinde sadece Neşrî diye geçen müellif kaynaklarda bazan Mevlânâ Neşrî (Hoca Sadeddin, II, 40) ve XIX. yüzyıldan itibaren Mehmed Neşrî adıyla zikredilir. Bunun da Kâtib Çelebi'deki Mehmed en-Neşrî kaydından (*Keşfü'z-zunûn*, I, 284) geldiği söylenebilir. Karamanlı ve Sultan Selim'in hizmetlilerinden olduğu bilinmektedir (Latîfî, s. 527). Tahsilini Bursa'da tamamladığı ve uzun yıllar burada ikamet ettiği kinsidir. Mevlânâ sıfatı ilmiye mensubu olduğunu gösterir. II. Murad döneminde Bursa subaşılığı yapan Koca Nâib'in meclislerinde bulunduğu (Nöldeke, XV [1861], s. 367) ve 1481'de Fâtih Sultan Mehmed'in ölümünün ardından çıkan hadiselerle şahit olduğu anlaşılır. Eserinden, II. Bayezid'in son zamanlarında Bursa'da Sultâniye Medresesi'nde müderrislik yaptığı çıkarılabilirse de Fâtih'in ölümü sırasında "sâhib-i ayârin" çadırında bulunduğunu belirtmesi kendisinin bürokrasiyle de ilgili olduğu zannını verir. O devirde ilmiye ile bürokrasinin iç içeliği sebebiyle her iki görevi de yapmış olabilir. Muhtemelen Kanûnî Sultan Süleyman'ın cülûsunu müteakip 926 (1520) veya 927'de (1521) vefat etmiştir. Bursalı Mehmed Tâhir'e göre Bursa'da Mevlevî Süleyman Efendi'nin yanındaki mezarı yol genişletmeleri sırasında harap olmuştur (*Osmanlı Müellifleri*, III, 150).

Neşrî'nin en önemli eseri *Kitâb-ı Cihannümâ* adlı tarihidir. Eserini II. Bayezid'in emriyle yazdığına dair iddianın (Hammer, IV, 92) kuvvetli bir dayanağı yoktur. Kendi ifadesine göre telif sebebi, diğer ilimlere dair eserlerin çok olmasına rağmen tarih alanındaki kitapların dağınık bir halde bulunması, hiçbir tarihin zamanındaki hadiseleri yansıtmaması ve özellikle Türkçe olarak yazılmamış olmasıdır. Yarattığı başlayıp dönemine kadar getirdiği eserine *Kitâb-ı Cihannümâ* adını verdiğini ve ilk beş bölümü II. Mehmed, Oğuz Han'dan başlayıp kendi zamanına kadar gelen Osmanlı Devleti tarihini ise II. Bayezid devrinde temize çektiğini belirtir (*Cihannümâ*, I, 7). Neşrî eserini muhtemelen 898 (1493) yılında bu padişaha takdim etmiştir. Nite-

متکلفہ: علم توحیدہ و علم شرایعہ و علم توارخ و اشراف انسان
دعای اویسر انبیا و امرا و علما و انبیاؤک شایع و تبلیغ و راسلتر
و علمائو شانی علم و عبادتہ و سلاطینو شانی علم و سیاست
و علمایں و مسالین مراتب ثلاثہ سلاطینہ چامدرای علماء داخل و فضلاء
عظام اگرچہ جہانہ و افتادہ و لاکن تنفیذ احکامہ سلاطینہ محتاجلدیر
اول سیدین متفرق و ضروردر اول ملوک کرام و سلاطین عظامہ
بقی علم اولیو اولوب توارخ و وقایہ و فوف و یول ملوک سلاطینہ
و سلاطین انبیاؤک احوالدرہ مطلع علم مراتب ثلاثہ جامع اولوب
انوار الی قلیتہ لامع اولترن مظهر احکام نبوت و کشف احوال رسالت
انوار زریا مسالین تبلیغ و رسالت و یوتر تنفیذ و سیاست ابدلر
انکونر السلاطین ظلالہ فی الارض دتار مظهر احکام و سیاست و محزن
اسرار و دبست و بوتردر نبوت و شاهی اک خاتم یکیدر بزیرہدہ
و اراک کوهر یکیدر رکابہ

پیت

ندانی که شاهی و پیغامبری دو خاتم بود در یک انکشتی

نەگە ئور نېوت اولمىسە ظلمات ضلالتدە و غەيب غوايتدە عقل
سرکردان و خرد خبران اولوب طريق مستقيمە مەھتدى اولالزوردى
و امور سياست دخى اولمىسە عالمە نظام اوليوب ضعفاؤك دود تظلمى
ظلمه نوک ظلمى اتشدن جهان خانه سؤك روزنه سندن طشره جبقردى

هذا کتاب تاریخ آل عثمان

تور مراقدهم

حدی قیامت و شکر بی نهایت اول خلق کردگار و مانع پیروز
 کردگار که امریکن بر عالم ارواحی و انبیا و ظهور کثیر طبایق افلاک
 و طبایع خاک افراشته قلب ثابت بر آیه اوله زمین زیر آیه
 انسانی لفظه غرض ادب و لفظ کرنا بی آیه اوله و خطای فیلی
 درود تا محمود و سائیش تا عبید اول مغیر موجودات و سرور کائنات
 حدی معظمی صلوات الله و سلامه علیه حضرت که حیاه جافه غواثین
 و فرخی سلامت و یایزه خاندان حدی شهرستان مدایع یتیمدری
 و نوحی آله و احبابه ک مقامیج ملائک جن و مصایح مذهب دجی در
 رضوان الله علیه اجمن و بند بهات عقل شاهده ک علم و حیات و وجود
 رتخضدر جهل و مات و عدم رتخضدر اگرچه حیات سبب علمدر
 اما علمی سبب حیات قلندر زیر آیه حیات بلا علم عائد اشدر نیک
 دهمدر بدت

دعا شماردر بیت

آن نباشد مرده کاورا درخشش نبود حیات

مردہ آل باشد کہ اورا دردش نبود شعور

لکن اعز علوم و اغر معارف اولدر کم صحف سماوی ایله مؤید و کتب
الهی ایله مؤکد اولا بس صحف سماوی و کتب الہی دخی اوج نسیه

İnalçık, "V. L. Ménage: Neshri's History of the Ottoman, The Sources and Development of the Text, Oxford University Press, London, 1964", *TTK Belleten*, XXIX/116 (1965), s. 667-672; M. Kalicin, "L'homme dans l'oeuvre de Neşri: Târih-i Âl-i Osman", *EB*, XIX/2 (1983), s. 64-82; M. C. Şehâbeddîn Tekindağ, "Neşri", *İA*, IX, 214-216; Christine Woodhead, "Neshri", *EI²* (Fr.), VIII, 7-8.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

NEŞŞÂR, Ali Sâmî

(على سامی النشار)

(1917-1980)

Mısırlı âlim ve fikir adamı.

19 Ocak 1917'de Kahire'de doğdu. Orta öğrenimini ailesiyle birlikte gittiği asıl memleketi olan Dimyat'ta tamamladı. İlk eseri olan *el-Elhânû's-ş-şamite*'yi liseyi bitirdiği 1935'te neşretti. Aynı yıl Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne girdi. Öğrenciliği sırasında siyasetle ilgilenmeye başladı ve 1936'da bazı öğrenci hareketlerine katıldı. Hocaları arasında Mustafa Abdürrâzık başta olmak üzere Mısır'ın önde gelen felsefe uzmanları ile André Lalande gibi şarkiyatçılar da bulunuyordu. 1939'da üniversiteyi bitirdi. 1942'de Mustafa Abdürrâzık'ın danışmanlığında *Menâhicü'l-bahş 'inde müfekkiri'l-İslâm ve naqdü'l-müslimîn li'l-manâhikü'l-Aristâtâlisî* başlıklı yüksek lisans tezini bitirdi. 1943'te İskenderiye Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne asistan tayin edildi. 1948'de üniversite tarafından Cambridge Üniversitesi'ne araştırmacı olarak gönderildi; burada Arthur John Arberry'nin yönetiminde *Dîvânü Ebi'l-Hasan eş-Şüşterî: Şâ'irü's-şûfiyyeti'l-kebîr fi'l-Endülüs ve'l-Mağrib* adlı doktora tezini tamamladı. 1952'de Madrid'deki İslâm Araştırmaları Enstitüsü'ne müdür oldu. Burada enstitü dergisini çıkardı, Endülüslü âlimlerin eserlerinin neşredilmesi yönünde çalışmalar yaptı. 1953'te yakın dostu Cernal Abdünâsır rejiminin Mısır'da siyasî partileri kapatmasının ardından kurulan Devrim Konseyi'nin danışmanlığı ile görevlendirildi. 1954'te İskenderiye Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ndeki kürsüsüne dönen Ali Sâmî öğretim faaliyetleri yanında yoğun bir telif çalışmasına başladı; *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm* isimli eserinin ilk şeklini bu dönemde yazdı. 1955-1959 yılları arasında Bağdat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde görev yaptıktan sonra İskenderiye Üniversitesi'ne geçti. 1966-1967 öğretim yılında Sudan'daki Omdurman (Ümmüdermân) Üniversitesi'nde misafir öğretim

Neşrî'nin *Kitâb-ı Cihannümâ*'sının I. cildinin ilk iki sayfası (Ankara 1949)

Metinde yer alan şiirlerin hepsi kendisine ait değildir. Kendi şiirleri ise tezkire sahipleri tarafından güzel bulunmaz. Latîfî ve Âşık Çelebi şiir ve nesirde kabiliyetinin bulunmadığını, şiirlerinin de pek meşhur sayılmadığını, fakat “kıssa-perdazlık”ta usta olduğunu, tarihinin halk içinde yaygın şekilde bilindiğini söyler. Eserin Fâtih Sultan Mehmed’in vefatına kadar gelen kısmı Faik Reşit Unat ve Mehmet Altay Köymen tarafından *Kitâb-ı Cihannümâ-Neşri Tarihi* adıyla eski ve yeni harflerle iki cilt halinde yayımlanmış (Ankara 1949-1957, 1983-1984, 1987), Theodor Menzel metniyle Manisa nüshasının faksimile negrini Franz Taeschner gerçekleştirmiştir (I-II, Leipzig 1951-1955). Unat ve Köymen neşri, Hammer’in de kullandığı Viyana nüshası esas alınıp Manisa, Arkeoloji, Paris ve Millet (Ali Emîrî Efendi) kütüphanelerindeki yazmalarla karşılaştırılarak tesis edilmişse de Menzel nüshası görülmediği için eleştirilmiştir. *Kitâb-ı Cihânnümâ*’nın önemli ilk tenkitli tarih olmasından kaynaklanır. Müellif, başta Âşıkpaşazâde olmak üzere kaynaklarını gayet sistemli bir şekilde kullanmış ve olayları sebep-sonuç ilişkisi içerisinde telife çalışmıştır. Bu yönüyle Neşrî doğruyu bulmaya çalışan ilk Osmanlı tarihçisi olarak kabul edilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), I, II, tür.yer.; Âşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 135^b; Latîfî, *Tezkiretü's-*

şu'arâ ve tabîratü'n-nuzamâ (nşr. Ridvan Canım), Ankara 2000, s. 527-528; Hoca Sadeddin, *Tâcü't-tevârîh*, İstanbul 1280, II, 40; Âli Mustafa Efendi, *Kûnhü'l-ahbâr*, TSMK, Hazine, nr. 1392, vr. 243^r-244^r; *Kûnhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı* (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994, s. 29, 182; Riyâzî, *Riyâzü's-şuarâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3724, vr. 141^r; *Keşfü'z-zunûn*, I, 284; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 347; Hammer (Atâ Bey), I, 27-28; IV, 92; Flügel, *Handschriften*, II, 209, nr. 986; *Osmanlı Müellifleri*, III, 150; Smirnov, *Obraztsoviya proyizvedeniya Osmanskoy literaturi*, Petersburg 1903, s. V; P. Wittek, "Zum Quellenproblem der ältesten Osmanischen Chroniken", *MOG*, I, 77-150; Fahriye Arık, *On Beşinci Asır Tarihçilerinden Neşri'nin Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1936; TCYK, s. 208-210; V. L. Ménage, *Neshri's History of the Ottomans: The Sources and Development of the Text*, London 1964, s. 1-5, 31-40; a.m.f., "Osmanlı Tarih Yazıcılığının İlk Dönemleri" (trc. Mehmet Öz), *Söğüt'ten İstanbul'a* (der. Oktay Özel – Mehmet Öz), Ankara 2000, s. 85-87, 91; Babinger (Üçok), s. 42-44; M. Kiel, "Mevlana Neşri and the Towns of Medieval Bulgaria", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Ménage* (ed. C. Heywood – C. Imber), İstanbul 1994, s. 165-187; Th. Nöldeke, "Auszüge aus Nesri's Geschichte des Osmanischen Hauses", *ZDMG*, XIII (1859), s. 176-184; XV (1861), s. 333, 367; J. H. Mordtmann, "Kleine Mitteilungen und Anzeigen", *Isl.*, XIII (1923), s. 166-168; Faik Reşit Unat, "Neşri Tarihi Üzerinde Yapılan Çalışmalarla Toplu Bir Bakış", *TTK Belleten*, VII/25 (1943), s. 177-201; a.m.f., "Müverrih Mehmet Neşri'nin Eseri ve Hayatı Hakkında", a.e., XX/82 (1957), s. 297-300; Fr. Taeschner, "Neşri Tarihi Elyazılan Üzerine Araştırmalar", a.e., XV/60 (1951), s. 497-505; a.m.f., "Ğihan-nûma die altosmanische Chronik des Mevlana Neshri", *BSOAS*, XXIII (1960), s. 195-196; Halil